

своїї вітчизни, ці видання – Я. Радевича-Винницького і Б. Пристая – вчать і вербально і невербально.

**Наталія Науменко, проф. (Київ)
Владислав Грещук, проф.(Ченстохова)**

Полістилістична основа творчих змагань зі словом

(Життя зі словом. Ювілейний збірник на пошану доктора філологічних наук, професора Миколи Ткачука / за ред. проф. М. Зимомрі. – Київ-Дрогобич : Посвіт, 2014. – 598 с.)

Упорядкування ювілейного збірника можна небезпідставно порівняти зі світотворенням. У центрі універсуму – постать того чи іншого ювіляра; галактиками навколо нього розпросторюються галузі науки, у яких він має зримо потужній, а тому й помітний слід; а планетами в цій своєрідній галактиці стають учні, нащадки та його послідовники як наставника. Звісно, кожен зі своїм унікальним стилем мислення та мовлення, кожен зі своїм макросвітом, із яких у сукупності виростає макросвіт конкретної наукової школи. У нашому контексті йдеться про Миколу Ткачука, відомого вченого-літературознавця, критика, педагога, члена Національної спілки письменників України, академіка АН Вищої школи України. Тому певним об'явленням святості став солідний науковий збірник «Життя зі Словом», що виданий з нагоди 65-річчя науковця. Творцями цього культурного полілогу виступили сімдесят авторів.

Зрозуміло, будь-яка нова книжка для майбутнього читача – невідомість, таємниця, загадка, цікавинка. Надто ж тоді, коли це – збірник наукових студій, що мають так звану «адресну» орієнтацію на читача. За давньою літописною традицією, Ювілейний збірник відкривається похвальною частиною на честь деміурга наукового макрокосмосу – Миколи Ткачука. Тут містяться окремі вітальні листи, дослідницькі статті; їхні автори – такі знані науковці, як Олександр Астаф'єв, Олександр Галич, Людмила Краснова, Ігор Добрянський, Микола Зимомря. До них належать, без сумніву, Людмила Бублейник і Роман Гром'як, які, на жаль, не дожили до

презентації своїх праць – відійшли за межу Вічності, коли книжка була у процесі її підготовки до видання.

Не буде перебільшенням, коли б сказати: на сторінках Збірника представлено «труди і дні» професора Миколи Ткачука. Вони склали змістовну хронологію його наукової та педагогічної діяльності, її основні віхи та становлення наукового доробку вченого. Чи випадковість? Ні, мабуть, не випадковою є такий собі збіг: словесник з Тернопільського університету викликає в уяві іншого Ювіляра цього року, Миколу Платоновича Бажана, чия постать є знаковою в українському письменстві. Адже, за свідченнями науковців, Микола Бажан у «світліші» періоди своєї творчості (зокрема 1970 – початок 1980-х рр.) був неперевершеним майстром «лірики злуки мистецтв». Відомо, що нашу поезію ХХ століття він збагатив високою культурою слова й образу, філософською напругою мислі, став прикладом суворого і постійного опору бездумному сентименталізму, лінковому епігонству, провінційній вузькості; засвідчив широту інтелектуальних, загальнокультурних обріїв.

Виваженим є слово під пером Миколи Ткачука. Тут синтезуються нерідко похвала й критика, обґрунтовані твердження науковця та рясна, шаноблива цитація з поетичних і прозових творів: «Енеїди» Котляревського, поезій, оповідань і драм Франка, завітчанних новел Григорія Косинки, уривки верлібрів Василя Голобородька... Саме це й захоплює до глибини душі. Феноменальна пам'ять, щире співчуття, співпереживання письменникам та їхнім персонажам, – усе це сформувало неповторну рису Миколи Ткачука як ученого: *уміння прожити ціле життя, кілька життів у часпросторі художнього твору.*

Про Майстра можна впевнено сказати: він навчає нас повертати Слово його первозданну музику, втрачену (подеколи й безслідно) у новомодному термінологічному шумовинні. Не може бути, – каже він, – повноцінного дослідження літературних явищ, якщо в ньому немає посилань на художні тексти. І в цьому Микола Ткачук – безсумнівний послідовник люблених і досліджуваних ним Івана Котляревського та Івана Франка. Адже вони дивовижно узгоджували теоретичну думку й політ творчої уяви, прозову мову з віршовою. Ці вміння та навички професор Микола Платонович Ткачук неустанно передає своїм однодумцям різних поколінь і

наукових рангів. Його науку можна було б схарактеризувати словами давнього друга та однодумця Миколи Зимомрі: *«Мистецтво реценції художнього тексту передбачає багатолінійну обізнаність з параметрами історичного, соціального та культурного характеру. Звідси – необхідний рівень компетенції реципієнта: а) читача, б) критика, в) інтерпретатора, г) перекладача».*

...Існує багато визначень, що таке мова. Вельми оригінальне і, вочевидь, найлаконічніше з них започаткував доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка Анатолій Мойсієнко: мова – це світ світів. Обґрунтовує він свою формулу так: мова – це своєрідний світ світів, де парадигматика кожного окремого може бути розглянута на іманентному (внутрішньомовному) рівні; на рівні «мова – зовнішній світ»; осібно – мова на рівні художнього тексту.

Відтак мова постає незвичайним орнаментом барв, ліній, предметів і явищ, де кожна нова ланка впливає з усвідомлення попередньої, творення нового її образу, бачення, відчуття. Це – наче соняшник, який є прообразом унікального писанкового «безконечника», надто ж у сув'язі з іншими мовами.

Про це й розмірковували співтворці збірника «Життя зі словом», чії дописи було присвячено мові, мовознавчим студіям, перекладові та перекладознавству. Це знакові статті «Співвідношення спільних та диференційних семантичних ознак у лексиці східнослов'янських мов» Людмили Бублейник (Луцьк, Україна), «Вербалізація концепту Крути в українській поезії» А. Загнітка (Донецьк, Україна), «Особливості перекладу творів дитячої літератури» Олени Кобзар (Полтава, Україна), «Труднощі передачі сучасних українських артіонімів при перекладі українською мовою» Тетяни Корольової зі співавторами (Одеса, Україна), «Народна загадка в системі та структурі інших фольклорних жанрів» А. Мойсієнка (Київ, Україна), «Лінгвістичні тлумачення модальності (на матеріалі індоєвропейських мов)» В. Ткачука (Тернопіль, Україна), «Творчість Тараса Шевченка у франкомовному світі» О. Чередниченка (Київ, Україна), «Особливості відтворення емотивно-оцінної лексики в англomовній інтерпретації (на зразках поетичних творів Тараса Шевченка)»

Ольги Яскевич та Мирослави Зимомрі (Дрогобич, Україна). Окремого слова заслуговує цикл статей дослідників з Польщі, зокрема, Казимира Денка, Ярослава Грицков'яна, Владислава Грещука, Анни Карпінської, Ришарда Скршипняка, Анни Кокоцінської, Анни Краєвської та Валентини Врублевської.

Усе починається з мови – і кожен день, і кожен рік, і кожен вид людської діяльності. Виникла думка, враження від якогось несподівано яскравого предмета чи явища – і людина поспішає заявити про неї словом, дати їй свою назву, як колись прапредок Адам давав імені рослинам і тваринам... Навіть якщо Нестор-літописець творив свою «Повість минулих літ» практично у повному усамітненні, він повсякчас думав про своїх майбутніх читачів – «чительників», як говорили в пізніші барокові часи, – і звертався до кожного з нас із запитанням «Звідки єсть пішла Руська земля?» Відповіддю на нього може бути одне просте речення – «З мови». З мови, яка завжди була й лишається головним визначником естетичного чуття та менталітету всіх народів.

Водночас сучасний науково-дослідницький дискурс літературознавства вирізняється надзвичайним зацікавленням у класичній спадщині минулого (далекого й не зовсім) та установами паралелей із літературою нашого сьогодення, що виявляється у ґрунтовній інтерпретації та тлумаченні знакових художніх явищ, їхніх тематичних та ідейних концепцій, жанрово-стильових вимірів, пошуку своєрідної «метамови», завдяки якій можливий погляд на літературний твір як на явище, що стоїть на межі різних наук і мистецтв.

Тому дослідження літератури, з сивої давнини до початку XXI століття, репрезентовано працями «Два світи Миколи Гоголя» С. Абрамовича (Кам'янець-Подільський, Україна), «Актуалізація досвіду «епічного театру» в сучасній українській драматургії» Олени Бондаревої (Київ, Україна), «Козьма Порадин – мандрівник без мети» М. Сулими (Київ, Україна), «Відлуння травматичного досвіду у малій прозі Герберта Кунера» І. Зимомрі (Дрогобич, Україна), «Нові тенденції прочитання прозового доробку Андрія Чайковського» А. Гуляка (Київ, Україна), «Християнські свята в поетичній інтерпретації Б.-І. Антонича» Ірини Дмитрів (Дрогобич, Україна), «Структура білого вірша у ранній творчості Максима Рильського» Оксани Кудряшової (Київ, Україна), «Поема Павла

Тичини «Похорон друга»: продовження естетичної комунікації» В. Марка (Кіровоград, Україна), «Багатоголосся роману Василя Слапчука «Книга забуття» Луїзи Оляндер (Луцьк, Україна), «Вільновіршування та його критичні інтерпретації в доробку Андрія Малишка» Наталії Науменко (Київ, Україна), «Візія війни в літературі ХХ століття» Я. Поліщука (Рівне, Україна), «Поетика містичного у казках Івана Франка» Галини Сабат (Дрогобич, Україна), «Алегорична парадигма творчості Івана Франка» Марії Моклиці (Луцьк, Україна)...

Сучасні філологи, ведучи огляд розвитку літератури загалом та за окремими періодами, акцентують на виявленні та всебічному науковому розгляді персоналій, які дозволяють скласти належне уявлення про українське красне письменство та досягнути його місце у національному й загальносвітовому культурному часопросторі.

Теорія літератури та компаративістика постають не лише у «чистому» вигляді, а й в органічній сув'язі з іншими науками. Свідченням цьому є статті «Портрет у художній та документальній літературах як об'єкт вивчення» А. Галича (Луганськ, Україна), «Автобіографія Івана Дзюби на тлі доби» О. Галича (Луганськ, Україна), «Плюралістична парадигма грузинської шевченкознавчої компаративістики» Людмили Грицик (Київ, Україна), «Література vs філософія: екзистенціальна свідомість і художній дискурс (версії Альбера Камю та Андрія Платонова)» О. Кеби (Кам'янець-Подільський, Україна), «Теорія відносності й термінологія точних наук у новітньому літературознавстві» Мар'яни Лановик (Тернопіль, Україна), «Проблема співвідношенні матеріального та духовного світів у просторі екзистенціалістського мислення» Зоряни Лановик (Тернопіль, Україна), «Трансформаційна аура літературних сюжетів» А. Нямцу (Чернівці, Україна), «Комунікативна модель жанру послання Тараса Шевченка» О. Ткачука (Тернопіль, Україна).

Від елегантного та поетичного гранослова Анатолія Ткаченка, як і зазвичай, чекали та чекають «задерикуватого» полемічного виступу. Знаний непримиренний борець проти термінологічного шумовиння і підміни понять у філології, цього разу він звернувся до суто теоретичних проблем у статті «Поетика /

поетологія: об'єкт / суб'єкт», у якій, блискуче синтезувавши засоби наукового, публіцистичного та художнього стилів, провів успішний «двобій» із науковцями, схильними некритично сприймати новомодні концепції.

Висловлені у недавніх статтях і виступах ученого-поета теоретичні думки сконцентрувалися у визначенні, що може стати класичним: *«Осягнення не лише себе, а й сукупного Іншого, до того ж коли почувася частиною його не ідеального менталітету, звичаїв, психічних реакцій, вдачі, мови – одна з основних формозмістових ознак художності... А з усіх можливих розумових підходів найбільш фаховим буде аналіз у сферах лексики, тропіки, стилістичних фігур, ритміки, власне – поето- та філо-логії».*

Прокладаючи шлях через це розмаїття термінів, творячи каскади неологізмів та раз у раз змінюючи інтонацію наукової оповіді, А. Ткаченко доходить висновку, що поетологічний аналіз розкриває макро- та мікроелементи майстерності, техне, а стилістичний синтез розгортає функціональні, структурні, семантичні зв'язки, осмислюючи вирізнені елементи вже як чинники процесу творення.

Попри розмаїтість сміливих наукових ідей і концепцій, дух Слова як поетичного твору став визначальним у творенні особливої атмосфери «дружньої гутірки», відомої нам із поезії Богдана-Ігоря Антоновича. З отим дещо наївним зізнанням «Символіка завбога наша / І орнаментика засіра. / Де ж міра мір, єдина міра?» Автори статей усіяко намагаються довести, що й символіка української літератури вельми багата, і орнаментика така, що нею могла б пишатися будь-яка мова. А «міра мір», якої кожним своїм висловом радить дотримуватися Микола Ткачук – це доречне вживання та поєднання слів, та обов'язково із любов'ю, котра ключовим концептом і ввійшла до назви науки – «філологія».

У плетиві щирої мови української та чимось «подивованої» польської невід'ємність Думки та Слова реалізувалася з повною потужністю. І кожен, беручись до пера або сідаючи до комп'ютера, слідує тим трьом концептам, які свого часу утвердив ключовими у мовознавстві та літературознавстві Олександр Потебня:

Мова є прообразом усякої творчої діяльності, а слово містить у собі «таємницю» творів мистецтва.

Мистецтво за своєю структурою споріднене зі словом, мистецький твір – нерозривна єдність образу й ідеї, оскільки такою самою єдністю є слово.

Мистецтво, як і слово, виникає не для образного вираження готової думки, а як засіб створення такої нової думки, яку не можна виразити в теоретичному мисленні.

Справедливо зауважував Вольфганг Ізер у статті «Процес читання: феноменологічне наближення» щодо розуміння белетристичного твору: *«Будь-яке читання входить до нашої пам'яті і з часом затирається. Пізніше воно може знову відновитися і налаштуватися на різний тон, у результаті чого читач спроможний розвивати непередбачувані до того моменту зв'язки... Встановлюючи ці взаємодії між минулим, теперішнім та майбутнім, читач, по суті, змушує текст виявляти свою потенційну різноманітність зв'язків».* Наукові та навчально-методичні праці з історії національної літератури також підпадають під це правило, оскільки духовний та естетичний досвід письменника в них узгоджується з духовним та естетичним досвідом читача, по-різному знайомому з особливостями розвитку літератури своєї країни.

Завдяки цьому рецензовано видання перетворюється на широке семантичне поле з численними гіпонімами (персоналіями, творами, жанрами, стилями) та гіперонімами (періодами розвитку літератури), взаємодія яких скерована на виявлення сутності української літератури – унікального феномена світової культури.

Так, наукові праці та підручники, статті й нариси залюбленого в українське слово літературознавця допомагають усвідомити своєрідний код писемного твору Миколи Платоновича, розпізнати його. Осягнути силові поля художнього слова, відчутти читацьке осяяння, усвідомити радість *спів*-чуття, *спів*-праці та *спів*-творення.

Так, основним у цих словах є корінь «спів». Коли душі співають в унісон. А надто ж тоді, коли Микола Ткачук виступає заспівувачем:

Многая літа... Всім науковцям і поетам... Уславленим словами і ділами, покладеними на вітвар рідної України...

Про Миколу Ткачука його соратник Олександр Астаф'єв говорить: це – «не лише талановитий науковець, він володіє

рідкісним багатством душі, здатністю «інтимно» переживати всі художні твори, уболівати за їх авторів і персонажів, – тут, коли хочете, таємниця його особистості, якщо може бути названо «таємницею» його глибокий і цілісний народний характер і його уміння сіяти «красу і розум». Усе це – завдяки творчому діалогові нашого сучасника з аналізованим автором та винесеним із глибин макрокосмосу українських і зарубіжних письменників «дивних перлів», із яких зроблено витончене намисто.

«Сонця контур старовинний», помітний навіть поза хмарами, супроводжує професора Миколу Ткачука та його численних учнів усюди – і під склепіннями західноукраїнських католицьких храмів, чиї стрілчасті шпилі символізують безперестанний рух до Неба; і в дрогибицькій долині, здалеку схожій на чарівну країну; і на дорогах Київщини, Галичини, Волині та Поділля, де, углибаючи в передосіннє спасівське тепло, щедро роздає винний аромат Рідне Слово.

Наприкінці варто наголосити: Ювілейний збірник «Життя зі словом» вміло упорядкували Микола Зимомря, Іван Зимомря та Олександр Ткачук.

Наталія Науменко, проф. (Київ)

Чистий простір в саду золотих троянд

*(Микола Зимомря. Дзвін для ангелів: образки. –
Ужгород: ФОП Бреза, 2014. – 148 с.)*

У блискучій повісті «Золота троянда», присвяченій секретам мистецтва, К. Паустовський писав: *«Неспровною є істина, яка стосується письменницької майстерності, зокрема роботи прозаїків. Вона полягає в тому, що знання суміжних галузей мистецтва – поезії, живопису, архітектури, скульптури та музики – надзвичайно збагачує внутрішній світ прозаїка й надає особливої виразності його письму. Воно наповнюється світлом та фарбами живопису; місткістю та свіжістю слів, властивими поезії; співмірністю архітектури; опуклістю й ясністю ліній скульптури; ритмом та мелодійністю музики».*